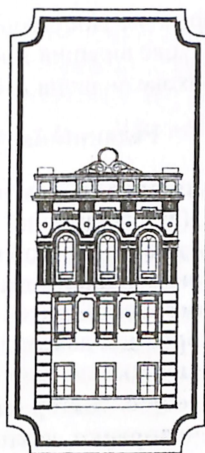

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ВІСНИК

**Харківської державної
академії культури**

Випуск 4

Збірник наукових праць

Бібліотека ХДАК

ш. № 438804

Харків – ХДАК

2001

2. Rubin R.E. *Foundations of Library and Information Science*. – New York-London, Neal-Schuman Publishers, Inc, 1998. – 495 p.

Надійшла до редколегії 8.11.2000 р.

УДК 002.2:658.386

С.В. СИЩЕНКО

КНИЖКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК БАЗОВА КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КНИГОЗНАВЧОЇ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

Розглянуто сутність та структуру книжкової комунікації, обґрунтовано зміст книгознавчої компоненти у навчанні бібліотечно-бібліографічних кадрів

Головною умовою існування та розвитку суспільства є соціально-комунікативна діяльність. Комунікація – це обмін інформацією, передача інформації [7, с. 89]. Без спілкування, обміну інформацією між індивідами неможливі інтелектуальна еволюція людства, розвиток виробництва, спадкоємність суспільних відносин, збагачення соціальної пам'яті, нові досягнення матеріального та духовного життя. Соціальна комунікація – це глибинний базис матеріального виробництва та необхідний фактор соціального процесу.

Найважливішою підсистемою соціальних комунікацій є документна комунікація (ДК) – процеси і засоби обміну інформацією у суспільстві за допомогою документів [3; 6; 8]. ДК забезпечує функціонування соціальної комунікації у часі і просторі через створення, розповсюдження та використання документів (зокрема документів книжкового типу).

Вплив книг на розвиток суспільства й понині настільки значний, що можна стверджувати про існування і розвиток книжкової комунікації (КК), вивчення сутності, структури та функціонування якої дозволить науково обґрунтувати зміст книгознавчої компоненти у навчанні бібліотекарів-бібліографів.

Системний підхід до книжкової комунікації як підсистеми документної (ДК), а також до всієї системи соціальних комунікацій (СК) – це не лише досягнення внутрішньої мети управління ними, не лише спосіб забезпечення їх взаємодії, але й засіб набуття нових наукових знань про книгу, книжкову справу й книгознавство і впровадження їх у навчальний процес.

Найдавнішою і найпоширенішою нині підсистемою ДК є книжкова комунікація. Оскільки в такому контексті це поняття ще не набуло широкого застосування, дамо своє, робоче визначення даного терміну. Книжкова комунікація – процеси і засоби обміну інформацією у суспільстві за допомогою документів книжкового типу, зокрема книжкових видань. Книжкове видання згідно з ДСТУ «Видання. Основні види. Терміни та визначення» – це видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу будь-якого формату в обкладинці чи оправі [1, с. 8]. Документ книжкового типу містить писемну, текстову інформацію, певним чином структуровану відповідно до вимог книжкового видання. Книжкова комунікація «пронизує» усі сфери людської діяльності – пізнавальну, наукову, освітню, виробничу, управлінську, літературно-художню та ін. Впровадження новітніх інформаційних технологій, удосконалення засобів документування та поширення інформації постійно розширюють книжкове середовище ноосфери та збагачують книжкові ресурси суспільства.

Перша спроба класифікації документних (а, отже, і книжкових) систем належить Ю.М. Столярову, який поділяє їх на генералізаційні (де створюють та виробляють документи – авторські колективи, наукові, навчальні заклади, видавництва, редакції засобів масової інформації, типографії, теле- та радіокомпанії, студії звукозапису, фото- та кіностудії, відеопідприємства, виробники продуктів на оптичних дисках та ін.), транзитні (транспортують та розповсюджують документи – передплатні та посередницькі агентства, центри електронної доставки документів, кур'єрські служби, провайдери комп'ютерних мереж та ін.), термінальні (одержують, обробляють, зберігають та організовують використання документів – архіви, бібліотеки, органи НТІ, інформаційні фірми, музеї, аудіо- та відеотеки, власники комп'ютерних серверів та ін.) [5, с. 9-10].

Проходячи через названі книжкові системи, книжковий потік (КП) створює там постійні або тимчасові сукупності книг, осідає в книжкових масивах (КМ) і фондах, які обмежені простором, що займають. Книжкова комунікація є однією з основних складових документної системи, що потребує відповідного кадрового забезпечення.

Книжкова комунікація починається з осмислення авторського задуму та оформлення повідомлення у формі рукопису. Це початок першого етапу – книгостворення, потоку неформальної книжкової комунікації, тобто руху книги від створювача до користувача. Щоб стати доступною членам суспільства, інформація проходить через певні перетворення: смисл – текст – книга. Серед авторів книг може бути індивідуальний автор (особа, що написала книгу самостійно або у співавторстві) [4, с. 145] або колективний автор (організація, установа, що створила книгу і має назву, яка дозволяє її ідентифікувати) [4, с. 164]. Серед них можуть бути організації,

підприємства, наукові установи, навчальні заклади, творчі спілки, бібліотеки, конгреси, конференції та ін.

Підготувавши авторський оригінал, тобто оригінал літературного чи іншого твору, призначений для передачі у видавництво з метою його підготовки до видання і виходу в світ [4, с. 22], автор вибирає видавничу організацію – організацію, установу, підприємство, що має право на видавничу діяльність [4, с. 138]. Видавничі організації, як відомо, належать до формальних комунікацій суспільства.

Авторський оригінал може бути представленим як машинописний, на дискеті, рукописний оригінал, оформлений з дотриманням вимог до видань, що надсилаються до друку. Підготовкою авторського оригіналу і передачею його у редакційно-видавничий відділ видавництва розпочинається рух книги по формальних комунікаційних каналах. Необхідність тиражування повідомлення для широкого розповсюдження у суспільстві зумовили формування різних видів генезисних документних систем, до яких належать видавництва, видавничі організації, редакції засобів масової інформації, фото- та кіностудій, студій звукозапису, генератори баз і банків даних та ін. Ці підприємства і установи здійснюють підготовку та випуск у світ потоків видавничої продукції, забезпечують контроль за якістю, вірогідністю, цінністю документованої інформації.

Найпоширенішим документом є видання – твір, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів щодо видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання [1]. Технологія створення видання складається з додрукарських, друкарських та післядрукарських процесів. Кожен з цих технологічних процесів утворює потоки і масиви книг, які є об'єктами видавничої діяльності.

Додрукарські процеси передбачають прийом видавництвом рукопису від автора та його рецензування; наукове, літературне та стилістичне редагування; макетування, тобто визначення формату, шрифту та кеглю попереднього зразка видання, способу набору тексту і типу друкарського паперу, ілюстрування видання, проектування його зовнішнього вигляду [9].

Макет видання втілюється у друкованій формі – носіїві інформації, призначеному для друкування. Його виготовляють складанням, яке здійснюється на спеціальному обладнанні і передбачає створення з друкувальних елементів форматуваних рядків та полос.

Підготовлена і відповідним чином оформлена книга виходить у світ.

Для функціонування книг у суспільстві створюється інформаційна інфраструктура, тобто мережа документно-комунікаційних установ та каналів зв'язку між ними. Функціонування книжкового потоку у суспільстві потребує створення спеціалізованих книжкових систем (КС) (підсистем документних систем), що забезпечують цикл життєдіяльності книг (їх виробництво, розповсюдження та використання). Процес виробництва, або книгогенезу, здійснюють редакційно-видавничі відділи, редакції, видавництва.

Створені і видані книги підлягають поширенню, завдяки книгорозповсюдженню, функціонуванню систем транспортування та постачання книг вони мають змогу рухатися в інформаційному середовищі, знаходячи адресатів.

На етапі книгорозповсюдження суттєве значення має захист інформаційної і матеріальної складових книги, тому що в умовах розширення доступу до книг зростає імовірність їх пошкодження чи втрати загалом або окремих її частин, їх розкрадання. Ефективна система захисту книг повинна передбачати правові, організаційні й технічні заходи.

Мета книгорозповсюдження – доведення її до споживачів через торговельну мережу або за допомогою благодійних заходів. Безоплатне розповсюдження книг може здійснюватися з науковою, культурно-просвітницькою, благодійною метою через дарунки, обов'язковий примірник, документообмін. Канали розповсюдження книг можна умовно поділити на три групи: перша – складають громадські організації, що одержують книги від видавництв, зацікавлених у зменшенні податків через благодійність; друга – бібліотеки, які безкоштовно передають зі своїх фондів дублети; до третьої групи належать діаспорні організації, наприклад, Союз України Америки, українсько-американський благодійний фонд «Сейбр-Світло», Український Народний Союз, Наукове товариство ім. Т. Шевченка та ін., що співпрацюють з конкретними установами України, збирають для них та передають літературу великими партіями. Завдяки їх діяльності щорічно фонди бібліотек поповнюються унікальними українськими виданнями.

Крім безплатних способів, розповсюдження книжкової продукції може здійснюватись через її реалізацію (продаж) у роздрібній чи оптовій торгівлі. При цьому способі розповсюдження КК утворюється між видавництвом, що випускає книги, та цілою низкою установ: оптовими базами, рекламними агентствами, книжковими магазинами, об'єднаних спільною метою – допомогти читачам придбати необхідні книги, а продавцеві забезпечити максимум прибутку. Ці установи є власниками значних за обсягом книжкових масивів – основи їх діяльності.

Увесь цикл життєдіяльності книги потребує бібліографічно-інформаційного супроводження. Реалізація книжкової продукції в умовах ринку залежить від ефективної маркетингової діяльності – комплексу видів діяльності видавництва щодо виявлення потреб потенційних користувачів та їх задоволення [2].

Рекламування книжкової продукції – це найважливіший процес, від якого залежить наступний шлях книжок. З метою створення оптимальних умов для книгообороту в Україні видавці та книготорговці, зацікавлені в реалізації своєї книжкової продукції, повинні використовувати національний каталог «Книги в продаж» як засіб просування товару на книжковий ринок та його рекламу. Важливо, щоб книга мала ISBN, наявність якого максимально спрощує пошук та замовлення потрібного видання.

Рекламування видань здійснюється також через телебачення та радіомовлення, виставки та ярмарки друкованої продукції, прайс-аркуші та каталоги видавництв, спеціальні видання: газети «Нові видання України», «Книжковий клуб», «Літературна Україна», «Книжное обозрение», «Книготорговий бюллетень», журнали: «Палітра друку», «Поліграфіст», «Бібліотечний вісник», «Вісник Книжкової палати», «Літопис кнги», «Каталог періодичних видань України», каталог «Книги поштою» та ін.

Просування готової книжкової продукції до споживача розпочинається, зазвичай, з оптової книжкової торгівлі. Її завдання – з найменшими витратами і в максимально стислі строки доставити випущені видання роздрібним книготорговельним підприємствам. На цьому відрізку КК книжкові масиви утворюються в оптових фірмах, регіональних оптових підприємствах, а потім у різноманітних підсистемах роздрібної торгівлі. Ці структури належать до транзитних (від лат. *transitus* – перехід, проходження) документних систем, які є посередниками між виробниками та користувачами книг. Діяльність транзитних книжкових систем активно впливає на виробництво книжкових видань, прискорюючи або стримуючи процес комунікації.

Оптові підприємства вивчають попит і кон'юнктуру книжкового ринку, збирають замовлення роздрібних підприємств, згідно з ними закуповують книжкову продукцію у постачальників, здійснюють рекламно-інформаційні заходи, транспортні роботи. Відповідно до своїх функцій вони мають оптові бази і склади, власні транспортні засоби. Без належної оптової торгівлі книжковий ринок не може працювати ефективно.

На сучасному книготорговельному ринку активно розвиваються такі основні форми оптової книжкової торгівлі: торгово-експедиційні фірми, що обслуговують кілька конкретних, часто профільних, видавництв; оптові книготорговельні фірми, розташовані в центрах книгодрукування, які

комплектують збірні партії книг різних видавництв і відправляють їх контейнерами або автофургонами на регіональні оптові бази чи безпосередньо в книжкові магазини та бібліотечні колектори, книжкові ярмарки.

Нове явище в оптовій торгівлі – мережа дилерів і дистриб'юторів оптових підприємств. Поняття «дилер» і «дистриб'ютор» походять від англійських слів-синонімів *deal*, *distribute* – розподіляти, роздавати. Дилерами частіше називають фізичних осіб, а дистриб'юторами – фірми. Вони є посередниками між видавництвами, роздрібними та оптовими фірмами, працюють від свого імені та за свої кошти на основі договірних відносин з видавництвами або оптовою структурою [4].

Важливою формою оптової торгівлі є ярмаркова діяльність. Книжкові ярмарки, що функціонують в багатьох великих містах, дають можливість за готівку реалізувати нові видання, аналізувати попит на книжкову продукцію та її асортимент.

Заключною стадією руху книги як товару є роздрібна торгівля. Саме тут видання безпосередньо потрапляє до користувача, визначається відповідність видавничої пропозиції читацькому попиту. Основні види роздрібних книготорговельних підприємств: стаціонарні книжкові магазини і кіоски, бібліотечні колектори, поштово-посилочні бази, пересувна мережа торгівлі книгами. Їх завданням є задоволення попиту покупців регіону, забезпечення мінімальних затрат оборотності товару і зворотний зв'язок з видавцями з метою корегування асортименту їх продукції.

Електронні книги мають суттєві особливості, що впливають на структуру їх життєвого циклу, технології створення, розповсюдження та використання. Комп'ютерні технології обробки даних у сукупності з технологіями електронних комунікацій впроваджують механізми роботи з книгами, які не лише розширюють можливості оперативного доступу, економічності, інформаційної ємності, а її перетворюють саму сукупність інформаційних процесів у цій сфері. Так, з фізичної точки зору компоненти електронної книги можна територіально розділити. Розбиття на компоненти визначається базисними форматами, які використовують при електронному зберіганні об'єктів різних видів (текстових, графічних, аудіо, відео та ін.). Такі специфічні особливості електронних книг, як інтегрованість, гнучкість та інтерактивність (наявність діалогового режиму користування книгами), дозволяють працювати з ними в режимі маніпулювання даними, здійснювати колективне створення книг на основі автоматизованих робочих місць, поєднаних засобами комунікації.

Специфіка електронної книги відбивається на всіх етапах її життєвого циклу. Так, на етапі створення електронної книги здійснюється розробка родової логічної структури книги, її макетної структури, стилів показу. У процесі макетування книги створюється специфічна макетна структура,

яка може використовуватися процесом зображення для показу книги в прийнятній для людини формі на носії показу.

Можливості безпаперової обробки та використання електронних книг часто дозволяють уникати процесу його друку та традиційного транспортування по каналах розповсюдження. Для введення книг в обіг достатньо розмістити її на сервері, зареєструвати у пошукових системах і забезпечити можливість віддаленого доступу до книг через телекомунікаційні мережі. Використання технологій електронної доставки, Інтернет-магазинів породжує потоки електронних документів, що функціонують між власниками та користувачами електронних документних ресурсів. Організація масивів електронних книг як основи цифрових бібліотек надає можливість знизити витрати часу на опублікування, пошук і доставку книг, розширити аудиторію потенційних користувачів.

Таким чином, до транзитних книжково-комунікаційних систем, що забезпечують розповсюдження книжкової продукції, належать не лише традиційні системи трансформування книг (експедиційні підприємства), оптові та роздрібні торговельні установи, пошта, але й центри електронної доставки документів, електронна пошта, глобальні комп'ютерні мережі та інші засоби забезпечення дистанційного доступу до віддалених баз даних. Характерні ознаки транзитних книжкових систем: інтенсивне, динамічне, безперервне змінювання складу книжкових масивів; призначеність для короткочасного зберігання документів з моменту їх надходження до їх збуту.

Транзитні книжкові системи – стабільне джерело поповнення термінальних (від лат. *terminalis* – кінець) книжкових систем, до яких належать власні та суспільні бібліотеки, органи НТІ, архіви, музеї. Вони призначені для кумуляції (від лат. *Cumulatio* – збільшення, накопичення), тривалого або постійного зберігання книг з метою надання їх у користування споживачам інформації (читачам), забезпечення наступного етапу життєвого циклу книги – книговикористання.

Необхідною умовою книговикористання є правильна орієнтація книжкових фондів, тобто створення умов, які б забезпечували просування, пошук і зберігання документів у термінальних книжкових системах. Наданням книг користувачам передують такі важливі процеси: відбір, замовлення, приймання, облік, наукова та технічна обробка, розміщення і збереження. Зміст цих процесів достатньо вивчається у межах бібліотечного фондознавства в курсі «Бібліотечні фонди».

Використання книги – це сенс та результат її життєвого циклу. Після замовлення книгу розшуковують у фондосховищах, доставляють та видають користувачеві. Наступні процеси – це сприймання інформаційної скла-

дової книги, її розуміння, засвоєння, фіксація, аналіз та синтез, перетворення набутої інформації у новий замисел і нову книгу.

Таким чином, життєвий цикл книги забезпечується виробництвом, розповсюдженням і використанням, які здійснюються у спеціалізованих книжково-комунікаційних системах, зорієнтованих на виробництво книг (генезисні книжкові системи), їх розповсюдження (транзитні книжкові системи), організацію використання споживачами інформації (термінальні книжкові системи).

Знання структури книжкової комунікації у контексті життєвого циклу книги сприяє формуванню системного погляду на особливості генези книги, канали її розповсюдження, соціальні інститути використання; розумінню процесів її створення, трансформації і використання, можливостей книжково-інформаційного забезпечення будь-якої сфери людської діяльності, ролі книгознавця, бібліотекаря, бібліографа, інформаційного фахівця в організації та керуванні руху книг у суспільстві.

Організаційна інфраструктура КК має виробничі та невиробничі компоненти. До виробничих компонентів належать видавничі, поліграфічна, книготорговельна справа, засоби зв'язку (традиційна й електронна пошта, телекомунікації, спеціальні мережі, передача даних типу телетекст, відеотекст та ін.). Невиробничі компоненти інфраструктури – це система підготовки кадрів для організації створення, розповсюдження та користування документною комунікацією загалом і книжковою зокрема, системи адміністративного керування КК, наукового та технічного забезпечення КК, сукупність систем збору, зберігання, обробки, пошуку та надання користувачам книжкової інформації.

Відсутність або недостатній розвиток будь-якої складової інфраструктури знижує ефективність функціонування КК та темпи доведення інформації до користувачів, сповільнює розвиток науки, економіки, виробництва, управлінської сфери. Створення в країні оптимальної інфраструктури КК передбачає врахування перспектив розвитку можливостей технічних засобів передачі, обробки, пошуку, збереження та тиражування книжкової інформації. Нині необхідно розширювати засоби обчислювальної техніки та електрозв'язку для передачі даних і теледоступу до віддалених КР, створювати повнотекстові бази даних та центри автоматизованого інформаційного пошуку, впроваджувати нову техніку виготовлення (настільні видавничі системи) та доставки копій книжок користувачам.

У книжковій комунікації книга є посередником між автором і читачем, для якого вона, врешті-решт, і створюється. Книга і читач – об'єкт вивчення кожного із професійних суб'єктів КК. Тому принципове значення мають взаємозв'язки: книга – автор, книга – видавець, книга – продавець, книга – бібліограф, книга – бібліотекар, книга – читач. Залежно

від сфери функціонування книги один з цих взаємозв'язків набуває пріоритетного значення для майбутнього фахівця, відповідно до того, в якій сфері він працюватиме у майбутньому. У зв'язку з цим особливого значення набуває інформаційне супроводження базових системних зв'язків, яке пронизує всю книжкову комунікацію і в якому зацікавлений кожний суб'єкт КК.

Отже, співвідношення «книга – читач» є системоутворюючим для КК, забезпечує ефективне функціонування зазначеної системи суб'єкти професіонали, що створюють, розповсюджують книгу й організовують її громадське використання. Тому особливого вивчення потребує сектор професійної освіти, зокрема бібліотечно-бібліографічної, яка повинна спрямовуватися перш за все на книговикористання та інформаційне забезпечення книжкової сфери.

Менталітет українського народу тісно пов'язаний з книжковою культурою, якій надають перевагу як найкращій формі існування і збереження культурної спадщини. Книга є не лише джерелом інформації, але й засобом залучення населення до культурних цінностей та їх створення. Велика заслуга книги полягає й у виконанні протягом віків функції документальної пам'яті народу. Крім того, книга сама є пам'яткою культури, носієм традицій писемної, книжкової культури, сприяє відродженню духовності, формуванню національної самосвідомості, культурному розвитку особистості, залученню її до світових надбань, національної історії, культури, мистецтва, традицій, звичаїв, побуту та ін. Отже, традиційна книга як твір писемності і друку у вигляді кодексу за своїми ознаками ще не має серйозної альтернативи. Вона є головним об'єктом діяльності сучасних бібліотек. Тому проблеми її створення, розповсюдження і особливо використання повинні посісти чільне місце в системі професійної освіти сучасних бібліотекарів-бібліографів.

Крім того, час не можна не зважати й на те, що вже нині в світі близько 60 % документів, котрі являють інтелектуальний інтерес, поширюються в електронній формі. Індустріально розвинуті країни швидко просуваються до безпаперової технології.

Знання закономірностей книжкової комунікації у контексті життєвого циклу книги дозволяють на науковій основі структурувати зміст і послідовність книгознавчого навчання бібліотекарів-бібліографів. Це дасть змогу розглядати КК у контексті більш широкої системи – документної комунікації, а далі – соціальної комунікації, вивчити її на фоні документних потоків, масивів, фондів, ресурсів, що забезпечить системну підготовку бібліотечно-бібліографічних фахівців.

Знання загальних закономірностей, принципів циклу життєдіяльності книги необхідні всім без винятку студентам бібліотечно-бібліографічної

спеціальності. Вони сприяють формуванню системного погляду на документування книжкової інформації та канали її розповсюдження; розумінню основ переробки інформації, процесів її створення, трансформації і використання, можливостей книжково-інформаційного забезпечення будь-якого виду діяльності, ролі книгознавців, бібліотекарів і бібліографів в організації та корегуванні руху книжок у суспільстві. Вільна орієнтація в сучасних технологіях збору, аналітико-синтетичної переробки, пошуку, зберігання, розповсюдження і використання книжкових видань дозволяє застосовувати раціональні прийоми інтенсифікації їх виробництва та функціонування в суспільстві. Всім їм, незважаючи на спеціалізацію, слід знати методичні та технологічні основи бібліографічної діяльності, яка носить наскрізний, сполучний характер, оскільки «пронизує» усі етапи циклу життєдіяльності книги. Поглиблення знань у межах кожного циклічного етапу залежить від спеціалізації студентів у межах базової спеціальності.

Студентам, що спеціалізуються на книговиробництві, необхідні поглиблені знання з книговиробництва. Ті, що спеціалізуються на книжковій торгівлі, повинні досконало знати не лише теоретико-методичні, а й технологічні закономірності книгорозповсюдження. Студентам, які пов'язують свою майбутню професійну діяльність з бібліотекою, потрібні глибокі знання про технологію книговикористання, специфіку термінальних КС, в яких, як правило, створюються книжкові фонди. Їх специфіку вивчає курс «Бібліотечні фонди» КП та КМ активно функціонують в генезисних та транзитних КС, що потребує детальнішого вивчення етапів книгогенезу та книгорозповсюдження в спеціалізаціях, пов'язаних з книговиданням та книгорозповсюдженням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. – К.: Держстандарт України, 1995. – 47 с.
2. Куфаев М.Н. Книга в процессе общения. – М., 1927. – 108 с.
3. Кушнарченко Н.Н. Документоведение: Учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 460 с. – (Вища школа ХХІ століття).
4. Мильчик А.Э. Издательский словарь-справочник. – М.: Юрист, 1998. – 472 с.
5. Соляник А.А. Документні потоки та масиви: Навч. посіб. – Х.: ХДАК, 2000. – 112 с.
6. Столяров Ю.Н. Соотношение книги с иными видами документа // Книга: Исслед. и мат. – 1989. – Сб. 58. – С. 67-79.
7. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания / Сост.: З.Г. Высоцкая (отв. ред.), В.А. Врубель, А.Б. Маслов, Л.К. Розенильшль; РАН. – М., 1995. – 268 с.

8. Швецова-Водка Г.Н. Место библиографии в системе социальных коммуникаций // Книга: Исслед. и мат. – 1998. – Сб. 75. – С. 46-62.
9. Энциклопедия книжного дела / Ю.Ф. Майскурадзе, А.Э. Мильчин, Э.П. Гаврилов и др. – М.: Юрист, 1998. – 536 с. (Книжное дело).

Надійшла до редколегії 14.11.2000 р.

УДК 008.2.000.141

В.А. МАРКОВА

ПАРАДОКСИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Висвітлюються протиріччя між баченням майбутнього та історичною свідомістю, притаманною людині сучасній

Чи є людина сучасна людиною історичною? Таке запитання виникає під тиском істерії «кінця», розпочатої напередодні ХХ ст., яка привела людину сучасну в стан розгубленості: «... коли модерн розчаровується у швидкому здійсненні своїх утопічних очікувань, він впадає в апокаліпсичний відчай, коли ж і тут настає розчарування – тому що апокаліпсис не настає, модерн виявляється приреченим на нігілізм» [3, с. 34].

Зазначені процеси добре характеризує метафора пісочного годинника. Тонким струмочком, неквапно сиплються піщинки, відраховуючи перші хвилини існування щойно народженої культури, що ще відчуває свій могутній потенціал. Але ось вже майже весь пісок пересипався, потенціал вичерпаний, а останні піщинки приводять в стан розпачу – це й є кінець. Історія закінчилася. Апокаліпсис не наступив. Далі – розгубленість, невпевненість. У ситуації з пісочним годинником, зазвичай, чиясь рука перевертає його, і все починається спочатку. А тому сучасний стан культури більшістю культурологів характеризується як стан кінцевої завершеності. Що далі? Така ситуація дає простір для виникнення утопій.

В останні десятиріччя стала поширеною утопія інформаційного суспільства (О. Тоффлер, М. Маклюєн). М. Маклюєн побудував типологію культур, спираючись на зміну панування тих чи інших засобів зв'язку. Засоби зв'язку задають спосіб кодифікації реальності та інтенсифікують діяльність того чи іншого органу чуття. З появою нового засобу комунікації між ним та попереднім розгортається війна, під час якої визволяється велика кількість енергії, відбувається комунікаційний вибух, баланс людських органів чуття порушується і відбувається заміна пануючого засобу передачі інформації. Таким чином, уся історія – це